

Anna Rosa

Zmiany na rynku elektronicznych instrumentów płatniczych w latach 1998-2008

Ekonomiczne Problemy Usług nr 38, 485-492

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA ROSA

Politechnika Koszalińska

ZMIANY NA RYNKU ELEKTRONICZNYCH INSTRUMENTÓW PŁATNICZYCH W LATACH 1998–2008

Wprowadzenie

Karty płatnicze to instrumenty, które mogą być wydawane przez banki oraz inne instytucje ustawowo upoważnione do udzielenia kredytu i uprawniają posiadacza do wypłaty gotówki oraz do płacenia za towary i usługi w punktach akceptacyjnych takich, jak sklepy, lotniska, hotele. Karty płatnicze, podobnie jak pieniądź elektroniczny, zgodnie z ustawą są zaliczane do elektronicznych instrumentów płatniczych oraz stanowią coraz bardziej popularną formę rozliczeń bezgotówkowych w Polsce. Elektroniczne instrumenty płatnicze to każde instrumenty płatnicze, w tym z dostępem do środków pieniężnych na odległość, umożliwiające posiadaczowi dokonywanie operacji przy użyciu elektronicznych nośników informacji lub elektronicznej identyfikacji posiadacza, niezbędnej do dokonania operacji¹.

Pierwszy międzynarodowy elektroniczny instrument płatniczy wydał w 1991 roku Bank Inicjatyw Gospodarczych i Rozwoju, a od lutego 1992 roku Oddział Pekao SA w Warszawie zaczął wydawać pierwsze karty dla klientów indywidualnych. Przeobrażenia zachodzące w gospodarce, zmiany na rynku usług finansowych w latach dziewięćdziesiątych oraz nowy kształt sektora bankowego przyczyniły się do wzrostu konkurencji pomiędzy bankami. Choć przez pierwsze lata po 1989 roku konkurencja ta była mało odczuwalna, to jednak z czasem stała się coraz bardziej widoczna, również wskutek pojawienia się nowych banków zagranicznych, które stworzyły silne zagrożenie konkurencyjne. Przyczyniło się to do rozwijania sieci oddziałów, wprowadzania nowych produktów i usług bankowych, w tym również kart płatniczych.

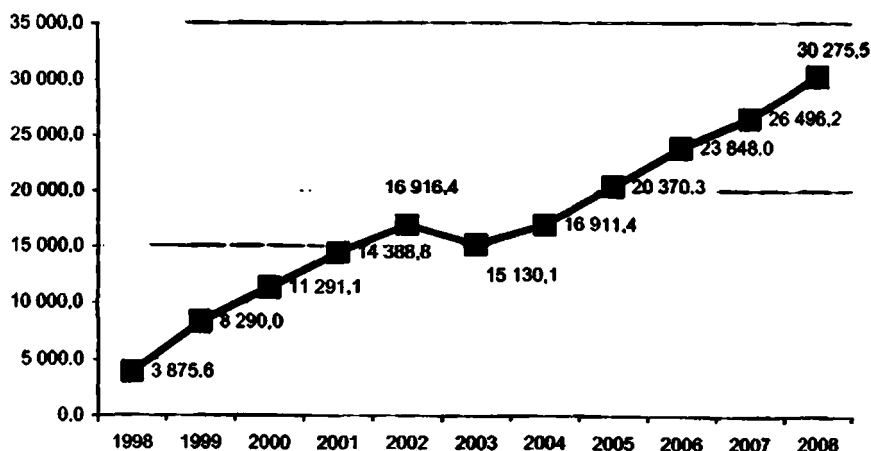
Celem artykułu jest analiza struktury rynku elektronicznych instrumentów płatniczych w Polsce w latach 1998–2008. Przedmiotem analizy w opracowaniu są liczba oraz struktura wydanych kart płatniczych, a także liczba i wolumen transakcji dokonanych z wykorzystaniem tychże instrumentów. Ponadto dokonano porównania wybranych parametrów w przeliczeniu na liczbę mieszkańców w Polsce i Unii Europejskiej. W szczególności zwró-

¹ Ustawa z dnia 12 września 2002 r. o elektronicznych instrumentach płatniczych (DzU nr 169, poz. 1385 ze zm.).

cono uwagę na rynek kart kredytowych, który rozwija się bardzo dynamicznie, a liczba wydanych kart według danych NBP wynosiła ponad 9 milionów na koniec 2008 roku.

Struktura rynku elektronicznych instrumentów płatniczych w Polsce w latach 1998–2008

Rynek elektronicznych instrumentów płatniczych od początku lat 90. do końca 2008 roku rozwijał się bardzo dynamicznie. Rosnąca popularność kart płatniczych wśród społeczeństwa w Polsce wpłynęła na wykorzystywanie przez Polaków pozostałych instrumentów rozliczeń bezgotówkowych, do których zalicza się między innymi czek, polecenie przelewu i zapłaty². Polecenie przelewu stanowi dominującą formę w rozliczeniach bezgotówkowych, natomiast użyteczność czeków systematycznie malała, co spowodowało, że w 2002 roku część banków przestała wydawać i akceptować czek³. Wzrost liczby transakcji z wykorzystaniem elektronicznych instrumentów płatniczych był wynikiem wzrostu liczby wydawanych kart przez banki. Polskie karty płatnicze są wydawane przez cztery międzynarodowe organizacje, do których należą: Visa, MasterCard, Diners Club i American Express. Zmiany, jakie miały miejsce w liczbie i strukturze kart płatniczych w Polsce w latach 1998–2008 przedstawiono na rysunku 1 oraz w tabeli 1.

Rys. 1. Liczba wyemitowanych kart płatniczych w okresie 1998–2008 w mln zł

Źródło: opracowanie na podstawie danych NBP.

² Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku Prawo bankowe (Dz.U. 1997, nr 140 poz. 939).

³ M. Kisiel: *Internet a konkurencyjność banków w Polsce*. CeDeWu, Warszawa 2005, s. 154–155.

Tabela 1

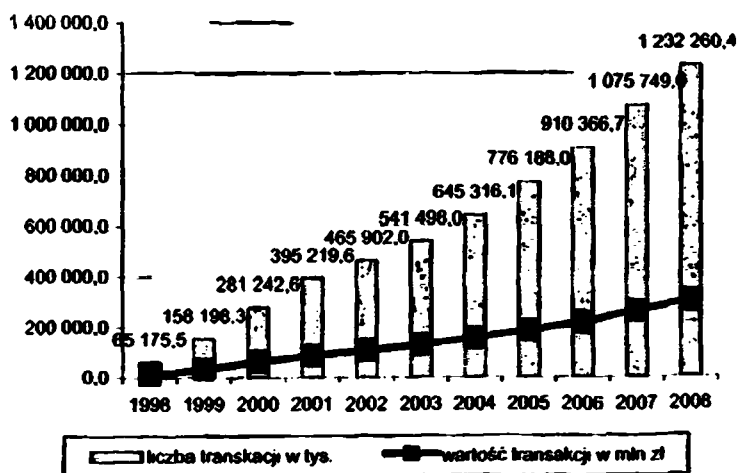
Struktura wyemitowanych kart w latach 1998-2008

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Karty debetowe	w tys. szt.	3 341,6	7 280,5	9 905,7	12 740,6	15 080,3	14 282,9	15 369,1	16 943,7	18 255,5	20 456,3
	w %	86,2	87,8	87,8	88,5	89,1	88,0	84,5	75,5	71,1	70,0
Karty obciążeniowe	w tys. szt.	442,7	829,2	1 009,8	1 047,1	1 028,6	632,2	617,5	550,2	428,2	414,5
	w %	11,4	10,0	8,9	7,3	6,1	4,2	3,7	3,0	2,3	1,6
Karty kredytowe	w tys. szt.	91,4	180,3	375,7	601,1	807,5	1 996,3	4 383,7	6 354,2	7 812,5	9 404,6
	w %	2,4	2,2	3,3	4,2	4,8	7,8	11,8	21,5	26,6	28,4
											31,1

Źródło: NBP.

Dane z tabeli 1 potwierdzają coraz większe zainteresowanie kartami płatniczymi. Na początku lat dziewięćdziesiątych na rynku polskim nie było zainteresowania ze strony klientów tego typu instrumentem płatniczym, niewiele banków oferowało karty, a ponadto brakowało odpowiedniej infrastruktury technicznej. Jeszcze na koniec 1993 roku było ich niespełna 50 tys., a urządzeń akceptujących nimi płatności – 6,8 tys.⁴

Od 1998 roku obserwujemy dynamiczny wzrost liczby kart płatniczych w obrocie. Biorąc pod uwagę strukturę udziałową, na rynku dominują karty debetowe, których jednakże udział w analizowanym okresie maleje z 86,2% na koniec 1998 roku do 67,6% na koniec roku 2008. W badanym okresie wyraźnie zwiększa się liczba wydanych kart kredytowych. Na przełomie 10 lat udział tych kart w rynku kart płatniczych w Polsce wzrósł z 2,4 do 31,1% na koniec 2008 roku. Dynamika wzrostu liczby kart kredytowych w Polsce jest zdecydowanie wyższa od dynamiki wzrostu ogólnej liczby wszystkich kart płatniczych w Polsce. Natomiast udział kart typu charge w rynku kart płatniczych systematycznie maleje i ma w Polsce marginalne znaczenie. Tendencji wzrostowej liczby kart w obrocie na rynku towarzyszy wzrost wartości transakcji zrealizowanych tymi kartami. Liczbę oraz wolumen transakcji dokonanych elektronicznymi instrumentami płatniczymi w latach 1998–2008 przedstawiono na rysunku 2.

Rys. 2. Liczba oraz wartość transakcji dokonanych elektronicznymi instrumentami płatniczymi w latach 1998–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

⁴ Rynek kart płatniczych. NBP, Warszawa 2003, s. 6.

W ciągu ostatnich dziesięciu lat dynamicznie wzrasta wolumen transakcji dokonanych z wykorzystaniem elektronicznych instrumentów płatniczych. Wartość transakcji przeprowadzonych za pomocą kart płatniczych w Polsce wzrosła z 11 589,0 mln zł do 304289,35 mln zł na koniec 2008 roku. Pod względem sposobu realizowania płatności transakcji w strukturze rynku kart płatniczych dominuje w analizowanym okresie karta debetowa. Za pomocą tego instrumentu jest dokonywanych ponad 80% transakcji, a ich liczba na koniec 2008 roku wyniosła 1 054 838,3 tys., podczas gdy liczba transakcji dokonanych za pomocą kart kredytowych to 160 766,6 tys., a kart obciążeniowych zaledwie 16 655,5 tys. Biorąc pod uwagę wolumen transakcji również karty debetowe posiadają największy udział – 89,2% (271 482 mln zł). Wzrasta w latach 1998–2008 wartość transakcji dokonywanych kartą kredytową.

Struktura dostawców elektronicznych instrumentów kredytowych w Polsce

W 1995 roku została wydana przez Bank Pekao SA pierwsza bankowa karta kredytowa – Partner, która początkowo funkcjonowała jako karta krajowa⁵. Następnie w 1997 roku kartę kredytową dla klientów indywidualnych w Polsce, która była honorowana na całym świecie, wyemitował Citibank Polska (obecny Citi Handlowy)⁶. Początkowo udział kart kredytowych w Polsce był niewielki i wynosił zaledwie 2,4% (koniec roku 1998). Sytuacja ta uległa jednak zmianie, a główną przyczyną wzrostu udziału kart kredytowych w rynku kart płatniczych była rosnąca konkurencja pomiędzy bankami, która przyczyniła się do wzbogacenia i urozmaicenia ofert banków działających w Polsce. Ponadto wzrosło zainteresowanie tymi instrumentami płatniczymi zarówno ze strony klientów banku, jak i ze strony punktów, które przyjmują płatności kartami. Podział rynku kart kredytowych na koniec I kwartału 2008 roku według poszczególnych dostawców przedstawiono na rysunku 3.

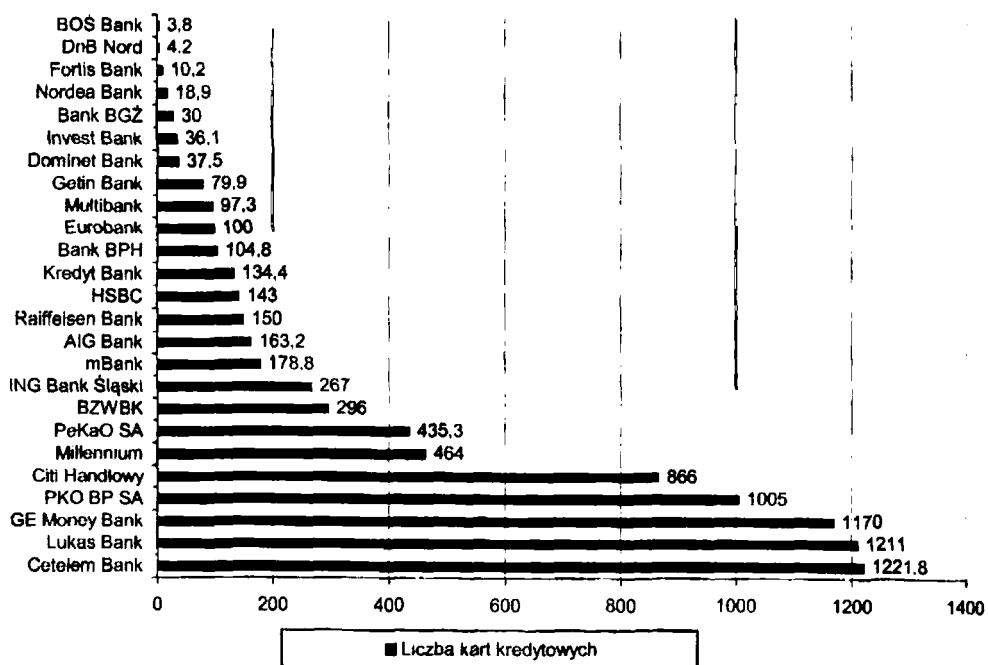
Po pierwszym kwartale 2008 roku Cetelem Bank, Lukas Bank oraz Ge Money Bank stanowiły czołówkę wydawców kart kredytowych w Polsce. Choć jeszcze w pierwszym kwartale 2007 roku z 943 tysiącami wydanych kart kredytowych na pierwszym miejscu znajdował się Bank PKO BP, na drugim Lukas Bank (863 tys. sztuk), a Cetelem Bank zajmował z liczbą 877 tysięcy sztuk – miejsce trzecie.

Zmiany w zajmowanej pozycji przez banki wynikają z konkurencji międzybankowej i są wynikiem między innymi kampanii reklamowych. Banki próbując zachować klientów bądź też poszukując nowego klienta, w ramach promocji rezygnują z opłat przy wydaniu pierwszej karty lub obniżają oprocentowanie.

Choć karty płatnicze, w tym kredytowe, stają się coraz bardziej powszechnym elektronicznym instrumentem płatniczym, to porównując Polskę z innymi krajami Unii Europejskiej nadal widać duże dysproporcje, zarówno w liczbie wydanych kart, jak i liczbie

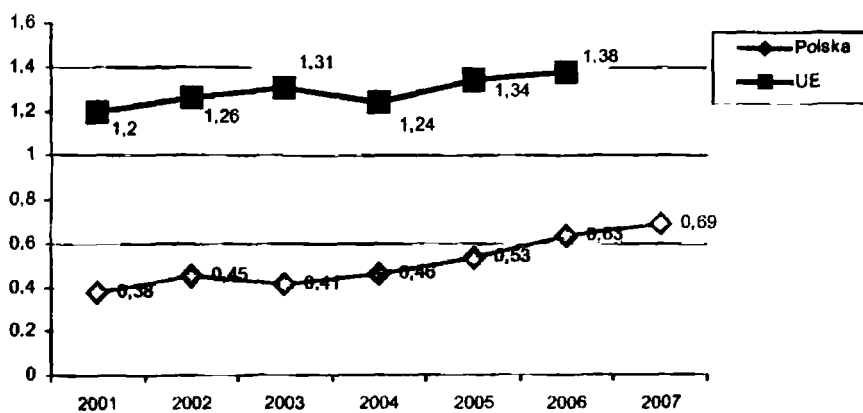
⁵ B. Świecka: *Bankowość elektroniczna*. CeDeWu, Warszawa 2008, s. 70.

⁶ A. Myczkowska: *Zaskakująca obniżka oprocentowania*. „Rzeczpospolita” 2005, nr 163, *Moje Pięniądze*, s. 4.

Rys. 3. Podział rynku kart kredytowych według dostawców w I kwartale 2008 roku w tys.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z „Rzeczpospolita” z 9.06.2008 r., Bankier.pl.

Rys. 4. Liczba kart płatniczych przypadająca na 1 mieszkańca w Polsce i UE

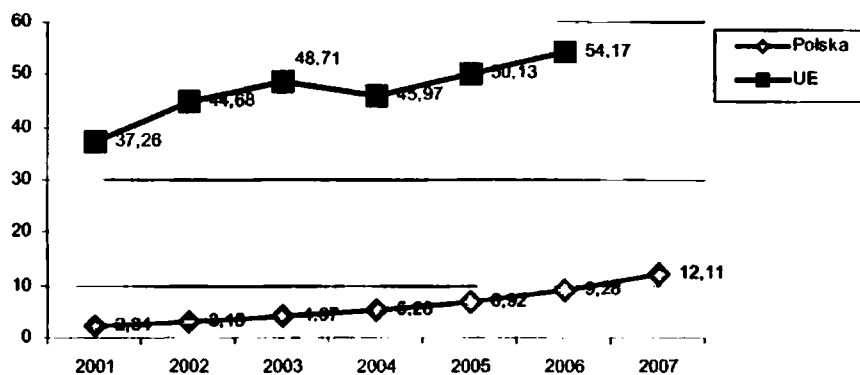
Źródło: Notatka Departamentu Systemu Płatniczego NBP z dnia 21.04.2008 r.

transakcji nimi dokonywanymi. Liczbę wydanych kart w UE per capita w latach 2001–2007 przedstawiono na rysunku 4.

Według raportu sporządzonego przez Bolta i Humphreya liczba wydanych kart płatniczych w 11 krajach Unii Europejskiej w latach 1987–2004 wzrosła o 140%⁷. Wyniki badania przeprowadzonego przez Departament Płatniczy NBP wskazują, iż Polskę od krajów Unii Europejskiej dzieli duży dystans. Polacy posiadają mniej kart niż inni Europejczycy i rzadziej z nich korzystają⁸.

Na koniec 2007 roku w Polsce na jednego mieszkańca przypadało średnio 0,69 karty płatniczej, podczas gdy na koniec 2006 roku na 1 członka Unii Europejskiej 1,38, a na jednego człowieka na świecie 1,2 karty płatniczej⁹. W krajach unijnych liczba kart płatniczych przypadająca na 1 mieszkańca jest średnio ponad 2-krotnie wyższa niż w Polsce. Dysproporcję widać szczególnie w przypadku kart kredytowych, które dopiero od 1995 roku są dostępne dla klientów w Polsce.

W Europie krajem o największej liczbie wydanych kart płatniczych per capita jest Wielka Brytania. Następna w kolejności jest Portugalia, Szwecja i Niemcy¹⁰. Pozytywną tendencją jest zmniejszająca się dysproporcja pomiędzy Polską a pozostałymi krajami Unii Europejskiej, którą można również zaobserwować w liczbie transakcji kartami płatniczymi przypadającymi na 1 mieszkańca (rys. 5).

Rys. 5. Liczba transakcji kartami płatniczymi na 1 mieszkańca w Polsce i UE

Źródło: Notatka Departamentu Systemu Płatniczego NBP z dnia 21.04.2008 r.

⁷ Bolt, Wilko, D.B. Humphrey: *Payment network, scale economies, SEPA, and cash replacement*. „Review of Network Economics” 2007, nr 4, s. 453–473 (11 krajów UE to: Belgia, Dania, Finlandia, Francja, Niemcy, Włochy, Holandia, Norwegia, Hiszpania, Szwecja i Wielka Brytania).

⁸ R. Krawczyk: *Notatka na temat porównania wybranych elementów polskiego systemu płatniczego z systemami płatniczymi innych krajów Unii Europejskiej*. NBP, Warszawa 2008, s. 14.

⁹ CP, *Cards Lead in global noncash payments*. „Cards&Payments”, October 2008, s. 10.

¹⁰ EBC, *Statistics on payments and securities trading, clearing and settlement*. 26 November 2008.

Analizując dane z wykresu można zaobserwować, iż w Polsce, w porównaniu z krajami Unii Europejskiej, nadal za pomocą elektronicznych instrumentów płatniczych dokonywanych jest stosunkowo niewiele transakcji. W 2001 roku średnia liczba transakcji wynosiła 2,34 na 1 mieszkańca w Polsce, podczas gdy w analogicznym okresie średnia dla krajów UE wynosiła 37,26. Mimo dysproporcji należy zauważyć, iż poziom liczby transakcji w Polsce wzrasta, co wpływa bezpośrednio również na wzrost średniej dla Polski, która pod koniec 2008 roku wyniosła 12,11 transakcji na 1 mieszkańca. Jednakże w porównaniu do średniej dla UE, która wyniosła 54,17 na koniec 2006 roku, Polska wypada niekorzystnie, ponieważ Polacy wykorzystują karty w głównej mierze do dokonywania wypłat z bankomatów.

Podsumowanie

Ekspansywna polityka banków wskazuje na dalszy rozwój sektora elektronicznych instrumentów płatniczych w kolejnych latach w Polsce. Wzrost zainteresowania kartami kredytowymi wynika z łatwego dostępu do środków pieniężnych, możliwości robienia zakupów na koszt banku i skorzystania z nieoprocentowanego okresu kredytu. Ponadto rozwój infrastruktury akceptacji kart wpływa na powiększanie się tego segmentu rynku. Polski rynek kart płatniczych, w porównaniu z rozwiniętymi rynkami w krajach Unii Europejskiej, wciąż pozostaje we wczesnej fazie rozwoju, jednakże dostępna na naszym rynku karta kredytowa zwiększa swój udział w rynku elektronicznych instrumentów płatniczych i staje się coraz bardziej popularną formą rozliczeń bezgotówkowych, co powoduje, że perspektywy rozwoju tego rynku w Polsce są bardzo obiecujące.

AN ASSESSMENT OF THE STRUCTURE ELECTRONIC PAYMENT INSTRUMENTS IN YEARS 1998–2008

Summary

This article concentrates on the *electronic payment instruments* in Poland. The author presents the statistics on payments instruments: number and the structure of payments cards (that is debit, credit and charge) also value of transactions in the Polish market in years 1998–2008. Besides one fulfilled comparisons of chosen parameters in the count on the number of inhabitants in Poland and the European Union. Besides compared the payment cards in Poland and EU.